

LA PARRA LÓPEZ, Emilio, *El Regente Gabriel Ciscar. Ciencia y revolución en la España romántica*. Pròleg d'Antonio Mestre. Madrid, Compañía Literaria, 1995; 263 p. + apèndix, fonts i bibliografia.

En aquest llibre Emilio La Parra esmerça un esforç important per rescatar la biografia de Gabriel Ciscar —Oliva (La Safor), 1760–Gibraltar, 1829—, el científic i militar valencià que participà en la regència durant la Guerra del Francès i ocupà encara càrrecs ben significatius durant el Trienni Liberal. Es tracta, per tant, d'un personatge destacat en les posicions més importants durant un període crític del liberalisme, de manera que és interessant constatar com personatges probablement de menys vàlua, però sense dubte més conservadors —pensem en un Palafox o en un Castaños—, han rebut de fa temps una popularitat molt superior a la d'un Gabriel Ciscar, matemàtic i teòric naval àmpliament reconegut, militar i polític de primer ordre, compromès amb el liberalisme i que finalitzà els seus dies a Gibraltar mentre a Espanya l'absolutisme mantenia la seua condemna a mort. D'altra banda, aquesta acurada reconstrucció biogràfica permet de plantejar des d'una perspectiva nova la crisi de l'Antic Règim i el significat social i polític del liberalisme del primer quart del segle XIX.

Com a home d'Estat, Ciscar reflecteix moltes de les limitacions del liberalisme de l'època, que sovint el faran impotent enfront de la contraofensiva de l'absolutisme. Alhora, però, l'estudi de La Parra mostra que això no pot atribuir-se a un suposat moderantisme, predestinat des del principi a la claudicació davant els poders de l'Antic Règim.

Tots dos aspectes —el front inequívocament elitista de l'activitat de Ciscar, rebec a l'exercici radical del poder polític, però també la seua adhesió a l'exigència de canvis fonamentals respecte a l'ordre heretat— guarden una relació estreta amb els orígens socials del regent. Aquests es troben en un grup que reiteradament destaca la historiografia: la petita noblesa valenciana, caracteritzada per unes sòlides bases en la propietat privada de la terra —un fet especialment significatiu en una Oliva sotmesa al senyoriu dels ducs de Gandia—, la propensió al rendisme, la participació en el poder local i una antiga i renovada tradició militar. Aquest sector donarà durant l'època borbònica importants vocacions de servei militar a la Monarquia i especialment a l'Armada, com succeeix amb els Juan i els Santacília d'Elx, els Sánchez Belmont d'Oriola o l'alacantí Berenguer de Marquina, mestre i sogre de Gabriel Ciscar. Per tant, quan La Parra es refereix sovint a les característiques «burgeses» del biografat és important tenir en compte que és en aquest peculiar medi social que s'han covat, precisament coexistent durant llargues dècades amb la defensa del privilegi o els vincles amb la Inquisició. En part la supervisió del patrimoni propi i la participació en el govern municipal han omplert de «sentit pràctic» aquesta petita noblesa patrícia. Sovint, l'han dut també a protagonitzar enfrontaments amb els senyors. La promoció social basada en la riquesa i el mèrit, en un medi proper a la potent influència intel·lectual de Gregori Mayans, han desenvolupat aquells criteris individualistes, de competència tècnica i clarament meritocràtics que normalment s'associen amb «allò burgès». El caràcter nobiliari i el foment dels valors burgesos es combinen, d'altra banda, amb la racionalització d'allò públic que deriva del funcionariat al servei de la Monarquia.

El liberalisme conseqüent però moderat de Ciscar recorda, com diu La Parra, la política Termidoriana a França. Un punt obligat de referència, tanmateix, hauria de ser el funcionariat reformista a la Prússia de la mateixa època, molts dels ideals del qual reproduïx el militar d'Oliva: l'honestedat i l'esperit de servei, l'obediència «de cadàver» i la competència, acompanyada d'una modèstia personal que acaba per limitar la crítica davant l'autoritat establerta. A Prússia, però, una burocràcia d'arrels socials comparables a les del patrici Ciscar va poder desplegar una important tasca reformista en aliança amb

la Monarquia entre l'endemà de la desfeta de Jena el 1806 i la Unió Duanera de 1834. Aquesta experiència va constituir fa ara tres dècades el tema de l'obra de R. Koselleck *Preussen zwischen Reform und Revolution*. Ciscar, per contra, pertany a un grup ben representat al País Valencià —pensem en Joaquim L. Villanueva o en José Canga Argüelles, que estudiaren a hores d'ara Germán Ramírez i Carme García Moneris, respectivament—, integrat per reformistes de tall obertament burocràtic, ben poc impregnats del liberalisme contractualista que simbolitzaven Locke o Rousseau —i que, de fet, incorporà la constitució de Cadis— i que, malgrat això, acabaren obertament identificats amb aquesta mena de liberalisme revolucionari. La definició ideològica prèvia s'ha de descartar en aquests casos. Des d'aquest punt de mira, la seua contribució a la lluita contra l'absolutisme no es pot considerar com una actitud moderada. El pas del reformisme il·lustrat al liberalisme contractualista no era evident, ni de bon tros. Cal plantejar, en canvi, el context en el qual aquests patricis i buròcrates ben instal·lats en l'Antic Règim foren capaços de confluir amb un liberalisme com el gadità, carregat de connotacions revolucionàries o democratitzants i que no lligava precisament amb els seus antecedents doctrinals.

Emilio La Parra mostra, d'una banda, les relacions que existien entre la fortuna personal i el servei a la Monarquia. Participant d'una sòlida fortuna familiar, Ciscar fa carrera a l'Armada gràcies a la liquidesa abundant que li proporcionen les rendes agràries. La importància del patrimoni propi, doncs, pesa més que els ingressos com a funcionari. La Corona paga malament i tard; a ell, però, no li faltaran mai les trameses en metàl·lic que arriben de la terra nadiua. Fins i tot, és durant la crisi de la Monarquia absoluta que Ciscar incrementa notablement les seues propietats (i, especialment, en terres lliures del domini senyorial). És convenient, per tant, relacionar aquest factor amb algunes de les postures més enfrontades amb l'Antic Règim que adoptarà Ciscar, especialment durant el Trienni. Així, el seu pragmatisme de cara a recuperar el comerç amb les noves repúbliques americanes ens suggereix la seua proximitat als ambients mercantils de València, com ha estudiat M. Cruz Romeo. Sobretot, el seu dictamen favorable a la presentació de títols per part dels senyors —en consonància amb allò defensat a les Corts pel diputat Francesc Ciscar i Serra— ens mostra la seua façana crítica amb l'ordre social de l'absolutisme.

Quantes coses explica tot això? Partir de la caracterització «burgesa» d'un Ciscar tal i no valorar la peculiaritat del personatge. La crítica als drets dels senyors es feia sovint des de postures oligàrquiques i enormement oposades al liberalisme polític: no és casualitat que del diputat d'Oliva Josep Ciscar i Oriola es digués el 1834 que per a ell «*en quitándole los feudos y señoríos de sus tierras todo va bien*». No tots els crítics dels drets senyoriais estaven ben disposats a col·laborar amb la sobirania nacional, la prioritat de la Nació sobre el rei i el sufragi universal masculí. L'elitisme d'un noble, militar i científic sempre reticent amb la credulitat i les tradicions populars no era la via més directa per aliar-se amb la revolució. Gabriel Ciscar féu tot això —amb una linealitat ben remarcable— des de la rebel·lió antifrancesa el 1808 a Cartagena, on ni l'espectacle de la multitud dominant el carrer ni l'assassinat turbulent del Capità General el van fer donar marxa arere, a diferència de tants d'altres. El medi social d'on procedia Ciscar era comparable al que va nodrir afrancesats o carlins (si recordem, al País Valencià, el baró d'Hervès, els Magraner de Xàtiva o els Pastor i Maseres d'Oriola). Com ha assenyalat W. Steinmetz, aquests nobles i buròcrates podien considerar-se *classe mitjana* en el sentit d'un grup especial d'intermediaris entre la Monarquia i el poble, allò que consagrava la seua estabilitat com a estament sense haver de fer cap aposta políticament arriscada. En Gabriel Ciscar, en canvi, els criteris científics i la posició assolida en l'aparell de la Monarquia, en comptes de donar motius per al conservadorisme, foren les claus del seu suport a la revolució. El rupturisme polític del

futur regent té, de tota manera, restriccions evidents. Encara que favorable a un exèrcit de tipus nou durant la lluita amb els francesos (un nou punt de contacte amb el reformisme prussià de Scharnhorst i Gneisenau), la seua col·laboració amb els revolucionaris s'atura davant la presa de mesures excepcionals que, per a ell, sempre requereixen del tràmit institucional establert. No creu en les interpretacions «immediatistes» de la sobirania nacional, s'arregla amb les postures moderades en el tema de les associacions polítiques i, evidentment, és només amb grans restriccions que assumeix mesures extraordinàries quan es tracta d'enfrontar-se directament amb l'autoritat del rei. El seu era un alineament revolucionari, però sense cap concepció del «govern revolucionari».

Aquest respecte per la legalitat i per l'autoritat establerta ens descobreix l'aspecte definitori del funcionari tècnic que es vol al servei d'un poder il·lustrat. Però justament això, en absència de cap politització ideològica, mostra el peculiar camí de Ciscar cap al suport a la revolució. Sota l'absolutisme, el seu èxit com a propietari es contraposa amb les dificultats que troba per a fer triomfar —com ell considera que cal— el *mèrit* com a funcionari. És evident que trobarà a faltar la llibertat de discussió —és a dir, un nou espai públic racional i autònom— en la seua activitat com a científic i planificador de la potència naval espanyola. Caldria pensar que per a aquesta mena d'actituds el problema bàsic no s'establiria respecte al lloc on residia el poder sobirà, però sí que consistia en la definició d'un espai de garanties dins de l'Administració, si més no entre determinades elits, que fessen possible el triomf de l'eficàcia: com volia la tradició prussiana, l'Estat *autoritari* havia de ser un Estat *de dret*. El problema no era la promoció personal per a un home que havia tingut prou càrrecs i honors. D'una manera ben distinta a la del jacobinisme clàssic, un cert sentit del bé comú —marcadament racional, científista i definit per la competència tècnica— va empènyer Ciscar a trencar amb l'Antic Règim per una via realment revolucionària, que personalment no estava en condicions de guiar a bon port. No va poder ser un buròcrata reformista al servei del poder reial, com probablement hauria estat la seua vocació. Mogut pel sentit del deure i confiat en el seu propi prestigi, no va retrocedir davant el desbordament popular del vell ordre. Tampoc no s'identificà amb eixa mena de tecnocràtic elitista que —precisament en nom de l'eficàcia, com succeirà més tard amb Bravo Murillo— es farà compatible amb el govern oligàrquic i la restricció de les llibertats sota els moderats de mitjan segle XIX. Convé destacar el pes dels criteris il·lustrats del «bé públic» en la confluència de Ciscar amb la revolució en eixa conjuntura especial del primer quart del vuit-cents. És això allò que, en contrast amb un Ramon Llätzer de Dou o un Xavier Borrull, el fa defensar la conveniència de canvis socials, introduïts pel poder polític, per damunt del respecte als interessos particulars. Una postura, per tant, no gaire distinta de la que protagonitzarien a Prússia Hardenberg i el seu equip. Això diu molt de la personalitat concreta de Ciscar, personatge amb una credibilitat com a gestor indubtablement consolidada, fins i tot entre àmplies capes de la població laboral a Cartagena. Naturalment, això el situava en un lloc poc corrent entre el patriciat a l'hora de governar l'onada de la mobilització popular iniciada el maig de 1808. L'agitació revolucionària no va provocar en ell aquella mena d'instint de classe que l'hauria conduït a la inhibició o a postures més conservadores. Aquest funcionari competent se situava en el llindar de l'eclosió de l'individualisme: amb una expressivitat de mínims, amagat sovint darrere el seu paper, però prou coneixedor ja del nou valor d'allò íntim com per a fer palès —com es veu als seus poemes— que només eren la virtut i la fortalesa de caràcter allò que aconseguia dominar la rebel·lia dels sentiments personals. Però aquesta trajectòria biogràfica il·lustra també moltes coses sobre la naturalesa d'un trencament revolucionari, el radicalisme del qual s'ha d'entendre en el context de les opcions disponibles al llarg del procés de decadència de la vella Monarquia borbònica.

El llibre, per tant, en rescatar les múltiples facetes d'aquest personatge fa molt més que recuperar un protagonista històric que havia estat injustament oblidat. El valor afegit d'aquesta biografia és que permet una anàlisi innovadora de les relacions entre els grups socials, la ciència i el servei a l'Estat en el naixement de l'Espanya contemporània.

JESÚS MILLAN

BARBASTRO GIL, LUIS: *Los afrancesados. Primera emigración política del siglo XIX español (1813-1820)*, Madrid i Alacant, Consejo Superior de Investigaciones Científicas i Institut de Cultura «J. Gil-Albert», 1993; 197 p.

No és fàcil escriure la història del fenomen *afrancesat*. Es tracta d'una realitat que gira entorn d'un concepte que va sorgir per a definir un 'delicte', inventat en el marc de la crisi —i de la polèmica política— que va acompanyar el període napoleònic a Espanya. Tanmateix, ja fa temps que els treballs d'Artola, Juretschke, Jover, Mercader, Fontana... van superar el simplisme del clixé d'antipatriotisme amb què s'havia anatemitzat els afrancesats. I van mostrar el seu interès dins el complex panorama de les actituds polítiques i ideològiques que es manifestaren en el marc de la crisi de l'Antic Règim a Espanya. Així mateix, tant les aportacions sobre les darreries del segle XVIII com les que es refereixen als inicis de la revolució liberal, han desfet els equívocs que durant un temps havia sembrat, entorn al concepte polític d'afrancesat, l'aplicació que d'aquest qualificatiu n'havia fet Défourneaux a la figura d'Olavide. Recentment, treballs com els de Dufour, Higuera o La Parra —amb els seus estudis centrats entorn dels clergues afrancesats—, han anat posant les fites per a una comprensió global del fenomen. Al mateix temps que algunes monografies, com la de L. M. Puig sobre Tomàs Puig, i més recentment el llibre d'E. Riera Fortiana sobre els afrancesats a Catalunya, han remarcat l'especificitat de l'afrancesament al Principat, destacant l'interès de l'aproximació biogràfica al tema. Així mateix, alguns assaigs sobre el País Valencià —com ara els de Joan Brines— havien remarcat ja la importància de l'*afrancesament* en el teixit social; evidenciant, així, tant la transformació d'aquest com la manca de vies a través de les quals aquella transformació s'hagués pogut veure reflectida políticament en el marc existent.

El llibre de Luis Barbastro s'emmarca, doncs, en un context de clara recuperació del sentit històric de l'*afrancesament*. I el seu mèrit principal rau en el fet de recórrer a una documentació de primer ordre, i que fins ara no havia estat utilitzada des d'aquesta perspectiva —i en alguns casos des de cap: la que es troba dipositada als arxius de París. Es tracta, principalment, de la documentació sobre refugiats i presoners de guerra del Primer Imperi —dipositada als Arxius de la Guerra (a Vincennes)—; de la documentació diplomàtica (del ministeri d'Affaires Etrangères); i de la documentació política dels *Archives Nationales*, entre la qual cal destacar la de l'arxiu particular de Joseph Bonaparte.

El subtítol del llibre —*Primera emigración política del siglo XIX español*— defineix molt clarament tant el contingut com el sentit i el valor donats pel propi autor al treball realitzat. Dels tres capítols en què s'estructura el llibre, el primer fa, en poques pàgines, una descripció de l'experiència de l'exili —entre 1813 i 1820—, apropant-se a les dures condicions de vida que en aquestes circumstàncies tingueren els afrancesats. El segon capítol, també de manera breu, planteja l'estudi sociològic dels exiliats. En el tercer